

اندرو جی. نیومن

ایران عصر صفوی

نوزایی امپراتوری ایران

ترجمه

دکتر بهزاد کریمی

عضو هیئت علمی دانشگاه میبد

نویسنده: Andrew J. Newman	:	سرشناسه
عنوان: ایران عصر صفوی: نوزایی امپراتوری ایران / اندرو نیومن؛ ترجمه بهزاد کریمی.	:	عنوان و نام پدیدآور
تهران: شرکت نشر نقد افکار، ۱۳۹۲.	:	مشتخصات نشر
۶۹۵ ص.	:	مشخصات ظاهری
978-964-228-169-5	:	شابک
فیفا	:	وضعیت فهرست‌نویسی
عنوان اصلی: Safavih Iran: Rebirth of a Persian Empire	:	یادداشت
چاپ قبلی: بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارس، ۱۳۹۲. (۳۹۷ ص.)	:	یادداشت
نوزایی امپراتوری ایران	:	عنوان دیگر
ایران — تاریخ — صفویان، ۹۰۷ - ۱۱۴۸ق.	:	موضوع
کریمی، بهزاد، ۱۳۵۸ - مترجم	:	شناسه افزوده
۱۳۹۲ ۹۰۵۵/۰۷۱	:	ردیفی کنگره
۳۱۷۱۵۳۵	:	ردیفی دیویی
	:	شماره کتاب‌شناسی ملی

ناشر افکار
شرکت دانش

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، فرساده به پیچ شمیران، کوی نویخت،
شماره ۲، طبقه همکف: تلفن: ۷۷۵۱۰۹۸۳، فاکس: ۷۷۶۰۳۲۱۲

nashreafkar@gmail.com
www.nashreafkar.com

ایران عصر صفوی

اندرو نیومن

ترجمه بهزاد کریمی

حروفچین: حمید ستاجیان

صفحه‌آرا: سودابه بیات

ناظر فنی چاپ: حسین کاظمیان

لبتوگرافی: سحر گرافیک؛ چاپ: مهارت؛ صحافی: مهرگان

تیراژ: ۱۱۰۰ نسخه نوبت چاپ: اول ۱۳۹۳

بها: ۲۸۵۰۰ تومان

شابک: ۵ - ۱۶۹ - ۲۲۸ - ۹۶۴ - ۹۷۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

۱۳.....	سیاس گزاری مترجم
۱۵.....	توضیحات مترجم
۱۷.....	پیش گفتار و سیاس گزاری مترجم
۲۱.....	مقدمه
۲۲.....	آموزه‌های کلیشه‌ای
۲۴.....	عرصه‌ای نو
۲۶.....	میراث رشد
۲۹.....	یک ترکیب بدیل
۳۲.....	تجلی وحدت گفتمان‌های پُر شمار در شاه
۳۷.....	۱ پی‌ریزی بنیادها: شاه اسماعیل اول
۳۷.....	اسماعیل تُرک، اسماعیل تاجیک
۳۹.....	تُرکان و تاجیکان در قلب مملکت
۴۳.....	فرهنگ سیاسی، سیاست فرهنگی
۴۶.....	چالش‌های داخلی و خارجی: چالدران و بعد از آن
۵۱.....	واکنش فقه‌های شیعی
۵۲.....	خلاصه و نتیجه
۵۳.....	۲ پیکربندی جدید و تثبیت: حکومت تهماسب
۵۳.....	جنگ داخلی و پیامدهای آن

۵۵.....	تهدیدهای خارجی
۵۶.....	واکنش تُرکان
۵۸.....	تداوم حمایت تاجیکان
۶۰.....	کژآیینی صفوی
۶۳.....	تهداماسب و تاجیکان
۶۶.....	تهداماسب و مذهب
۷۰.....	خلاصه و نتیجه

۷۳.....	۳ دومین جنگ داخلی: اسماعیل دوم و خدابنده
۷۳.....	ستیز و سازش
۷۶.....	پوشمندی داخلی: تُرکان و تاجیکان در دومین جنگ داخلی
۷۹.....	میان‌پرده سُنی
۸۱.....	هنر در دوران دومین جنگ داخلی
۸۳.....	خلاصه و نتیجه

۸۵.....	۴ چالش‌های بزرگ، واکنش‌های بزرگ: حکومت عباس اول
۸۵.....	چالش‌ها
۸۷.....	واکنش‌های سیاسی و نظامی: تکوین، تثبیت و گسترش
۹۲.....	واکنش‌های مذهبی: تأکید بر صلاحیت‌های عباس
۹۸.....	واکنش‌های اقتصادی
۱۰۳.....	اعلان وفاداری (و ثروت)
۱۰۷.....	تاریخ به مثابه سیاست
۱۰۹.....	جنبه «عامیانه»: آشفتنگی مذهبی در چشم‌انداز شهری
۱۱۲.....	خلاصه و نتیجه

۱۱۵.....	۵ تغییرات در حکومت مرکزی و آرامش فراگیر: شاه صفی
۱۱۵.....	قدرت‌یابی آسان‌تر؟ آشوب در حکومت مرکزی
۱۱۷.....	بازگشت ناآرامی‌های مذهبی
۱۱۸.....	واکنش‌های متغیر از مراکز متغیر: در جست‌وجوی مشروعیت
۱۲۴.....	خلاصه و نتیجه

۶	تثبیت دوران آرامش: شاه عباس دوم.....	۱۲۵
	جلوس بی‌دردسر و یک وزیر «جدید».....	۱۲۵
	ایریشم و سکه.....	۱۲۶
	رویکرد متعادل به آشوب مذهبی.....	۱۲۸
	وزارت محمدبیک و محمدمهدی کرکی:.....	۱۳۰
	کانون‌های سنتی، سیاست‌های مرسوم.....	۱۳۰
	اقتصاد مشروعیّت.....	۱۳۳
	میان‌پردهٔ ایرانی.....	۱۳۶
	خلاصه و نتیجه.....	۱۳۹
۷	رویاریویی با چالش‌ها: شاه سلیمان.....	۱۴۱
	بی‌دردسرتین جلوس.....	۱۴۱
	بحران‌های اجتماعی - اقتصادی و واکنش‌ها.....	۱۴۲
	چالش‌های مذهبی و واکنش‌های پیچیده:.....	۱۴۵
	باقر مجلسی و تشیع صفوی.....	۱۴۵
	گفتمان معماری و هنر.....	۱۵۱
	خلاصه و نتیجه.....	۱۵۵
۸	پردهٔ آخر یا شکست: حکومت شاه سلطان حسین.....	۱۵۷
	تثبیت گذار.....	۱۵۷
	تعادل منافع: تداوم گفتمان کثرت‌گرای صفوی.....	۱۵۸
	چالش‌های داخلی و خارجی و واکنش‌ها.....	۱۶۰
	حفظ تعادل مذهبی.....	۱۶۲
	نمایی کلی از اقتصاد: کثرت مالیات.....	۱۶۸
	خلاقیت و مصرف.....	۱۷۰
	پردهٔ آخر یا شکست؟.....	۱۷۱
۹	سخن پایانی.....	۱۷۵
	شعر و سیاست، تکثر گفتمان صفوی.....	۱۷۵
	نتیجه.....	۱۸۳

۱۹۱.....	پیوست <۱> تاریخ‌های مهم
۲۰۳.....	پیوست <۲> وقایع‌نگاری‌ها و سیاحان
۲۱۹.....	پی‌نوشت‌ها
۲۲۱.....	پی‌نوشت‌های : پیش‌گفتار و سپاس‌گزاری
۲۲۳.....	پی‌نوشت‌های : مقدمه
۲۳۳.....	پی‌نوشت‌های فصل اول : پی‌ریزی بنیادها
۲۵۵.....	پی‌نوشت‌های فصل دوم : پیکربندی جدید و تثبیت
۲۷۹.....	پی‌نوشت‌های فصل سوم : دومین جنگ داخلی
۲۹۱.....	پی‌نوشت‌های فصل چهارم : چالش‌های بزرگ، واکنش‌های بزرگ
۳۲۹.....	پی‌نوشت‌های فصل پنجم : تغییرات در حکومت مرکزی و آرامش فراگیر
۳۴۵.....	پی‌نوشت‌های فصل ششم : تثبیت دوران آرامش
۳۶۷.....	پی‌نوشت‌های فصل هفتم : رویارویی با چالش‌ها
۳۸۹.....	پی‌نوشت‌های فصل هشتم : پرده آخر یا شکست
۴۱۵.....	پی‌نوشت‌های : سخن پایانی
۴۲۱.....	کتاب‌شناسی
۴۴۷.....	نمایه

پیش گفتار و سپاس گزاری

آغاز علاقه مندی ام به ایران عصر صفوی به سال ۱۳۵۵ خ/ ۱۹۷۷ باز می گردد، زمانی که دانشجوی سال اول دکترای دانشگاه کالیفرنیا در لوس آنجلس بودم و در حالی که موضوعاتی برای پژوهش در این دوره را جست و جو می کردم، به کتابی از لارنس لاکهارت^۱ برخوردم که در ۱۳۳۶ خ/ ۱۹۵۸ منتشر شده بود. وی در این اثر فقیه امامی نامدار، محمدباقر مجلسی (د. ۱۱۱۱ ق/ ۱۶۹۹) را «مجتهدی بسیار متعصب، متظاهری متعصب و متحجر، مخالف هرگونه حکمت و آزردهنده یهودیان و ارمنی ها» توصیف کرده است. لاکهارت در بازگویی و تکرار آرای قدیمی ای. جی. براون^۲ (د. ۱۳۰۴ خ/ ۱۹۲۶) بر این باور بود که تأثیر مجلسی، ایران عصر صفوی را از نشان دادن واکنش مناسب به حملاتی که در نهایت منجر به سقوط اصفهان در ۱۳۵ ق/ ۱۷۲۲ به دست افغان ها شد، ناتوان ساخت. با وجود آن که *بحار الانوار* (چاپ بیروت، ۳- ۱۴۰۲ ق/ ۱۹۸۲)، اثر برجسته مجلسی که به زبان عربی است و شامل مجموعه احادیث دوازده امام شیعه می شود، خود به تنهایی بالغ بر صد و ده مجلد است، مرجع لاکهارت در چنین شخصیت پردازی شتاب زده از مجلسی، تنها یک رساله مختصر فارسی از اوست.^(۱) در سال ۱۳۵۸ خ/ ۱۹۸۰ برای آغاز پژوهش دکترای خود می بایست در آزمون شفاهی شرکت می کردم. برخی از پرسش های این آزمون، پیرامون طرح اولیه ای بود که من درباره زندگی و آثار مجلسی آماده کرده بودم. طی آن پژوهش دریافتم که با کمبود منابع مطالعاتی درباره تشیع امامی

1. Laurence Lockhart

2. E. G. Browne

روبه‌رو هستیم، بنابراین پژوهش خود در دورهٔ دکتری را به بررسی تحولات فقه شیعی از زمان غیبت امام دوازدهم ۶۰-۲۵۹ق/۴-۸۷۳ تا درست سال‌های پس از رسمی شدن تشیع امامی در ۹۰۷ق/۱۵۰۱ و فتح تبریز توسط شاه اسماعیل اول، نخستین شاه صفوی اختصاص دادم. تعدادی از مقاله‌های بعدی‌ام در زمینهٔ تشیع صفوی ارتباط مستقیمی با مجلسی نداشت. زمانی به موضوع مجلسی بازگشتم که مشغول آماده‌سازی مقاله‌ای برای سومین همایش بین‌المللی ایران عصر صفوی بودم - این همایش در سال ۱۳۷۶خ/۱۹۹۸ در ادینبورو برگزار و فراخوان آن از سوی من انجام شد. در این میان دریافتم با وجود آن که سال‌هاست پژوهشگران غربی بررسی دقیقی را دربارهٔ آثار مجلسی که بیشتر آن‌ها به زبان عربی است آغاز کرده‌اند، اما در حقیقت، این پژوهش‌های سرسری و سطحی دربارهٔ مجلسی و میراث اوست که «آموزه‌های کلیشه‌ای، پیرامون شخصیت او را شکل داده‌اند.

در سال ۲۰۰۰ پس از آن که نمونهٔ چاپی اولین کتابم را که دربارهٔ آموزه و عمل تشیع امامی در اواخر سدهٔ نهم و اوایل سدهٔ دهم بود^۱ به ناشرم، I.B.Tauris تحویل دادم، آن‌ها از من خواستند تا یک تاریخ عمومی جدید دربارهٔ عصر صفویه بنویسم. با توجه به گسترش فزایندهٔ علائق پژوهشی دربارهٔ تاریخ صفویه از زمان رخداد انقلاب اسلامی به این سو، پذیرفتن نگارش چنین اثری برای کسی که تا آن زمان تنها علاقه‌مند به پژوهش دربارهٔ ابعاد رمزآمیز گفتمان مذهبی تشیع بود، عرض اندامی جسورانه به شمار می‌آمد.

در تلاش برای چیرگی بر این چالش، بسیار مدیون نظرها، انتقادها و هم‌فکری‌های برخی از بهترین پژوهشگران تاریخ ایران و تاریخ صفویه هستم؛ افرادی هم‌چون ایرج افشار، سوسن بابایی، کاترین بابایان، استفن بلیک،^۱ شیلا کنبای،^۲ احسان اشراقی، ویلم فلور،^۳ جن گارثویت،^۴ ادموند هرزیگ،^۵ رابرت هیلن‌براند،^۶ رسول جعفریان،^۷ پاول لوفت،^۸ رودی متاو،^۹ سندی

1. Stephen Blake

2. Sheila Canby

3. Willem Floor

4. Gene Garthwaite

5. Edmund Herzig

6. Robert Hillenbrand

7. Paul Luft

8. Rudi Matthee

مورتون،^۱ شعله کوئین،^۲ منصور صفت‌گل و ماریا شویه.^۳ بدیهی است که این افراد همراه بسیاری دیگر که این پژوهش و امداد آنان است، هیچ‌گونه مسئولیتی در قبال این کتاب ندارند و نیز تأخیر در تحویل کتاب به ناشر بر عهده من بوده است و این موضوع با صبر و بردباری بسیار از سوی I.B.Tauris و مدیر آن، ایرج باقرزاده ویراستار صبور کتاب، دکتر لستر کروک^۴ و کلر دوبوا^۵ روبرو شد.

هم‌چنین جا دارد از دکتر ایان روی،^۶ رئیس دانشکده زبان‌ها، ادبیات و فرهنگ دانشگاه ادینبورو بابت اختصاص کمک هزینه پژوهشی دانشکده برای بازنشر طرح جلد کتاب قدردانی نمایم.

در این‌جا باید از صبوری و دل‌گرمی‌های سال‌های اخیر همسر من و به ویژه دخترم که این کتاب به او تقدیم شده است سپاس‌گزاری کنم.

در ۱۳۵۲ خ/۱۹۷۴ به محض فارغ‌التحصیلی از کالج دارتموث^۷ در نیوهمپشایر^۸ به تشویق جن گارثویت، استاد کالج دارتموث به مدت دو سال به ایران سفر کردم و این در حالی بود که تا آن موقع به غرب هاریزبورگ^۹ دو پنسیلوانیا نرفته بودم، چه رسد به خارج از ایالات متحده آمریکا. در ایران ضمن تدریس زبان انگلیسی به سراسر کشور سفر کردم و تا اندازه‌ای با زبان فارسی، فرهنگ و تاریخ ایران آشنا شدم. همانند بسیاری دیگر از سیاحان «شرق» اقامت من نیز فرصتی بود برای خودکاو و در ۱۳۵۵ خ/۱۹۷۷ زمانی که دست به کار مطالعات تکمیلی خود در کالیفرنیا شدم با تشویق عفاف مارسوت،^{۱۰} پتر گرن،^{۱۱} امین بنانی، نیکی کدی^{۱۲} و برخی از

1. Sandy Morton

2. Sholeh Quinn

3. Maria Szuppe

4. Lester Crook

5. Clare Dubois

6. Ian Revie

7. Dartmouth College

8. New Hampshire

9. Harrisburg

10. Afaf Marsot

11. Peter Gran

12. Nikkie Keddie

هم‌دوره‌ای‌ها هم‌چون یحیی سادوسکی،^۱ فرد لاوسن،^۲ کن کانو،^۳ هاله فتاح و دیگران به مطالعه تاریخ ایران و منطقه [خاورمیانه] و هم‌چنین به خاطر سپردن انبوهی از نام‌ها و تاریخ‌ها علاقه‌مند شدم.

چند سال بعد و به ویژه پس از انقلاب اسلامی ایران، عصر صفوی برای ایرانیان معنایی متفاوت با برداشت غربی‌ها پیدا کرد. مخاطبان اصلی این کتاب، غربی‌ها هستند، شامل جمع رو به افزایش متخصصان شاخه‌های مختلف مطالعات صفویه و آن‌ها که در حوزه مطالعات خاورمیانه فعالیت دارند به ویژه افراد غیرمتخصص، اما علاقه‌مند به ایران و منطقه [خاورمیانه].

ادینورو

جولای ۲۰۰۵

1. Yahya Sadowski

2. Fred Lawson

3. Ken Cuno